

Etiologija delinkventnog ponašanja: Prikaz Pattersonove i Moffittine teorije razvojne psihopatologije

Ivana Vrselja

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Sažetak

Ovim se radom daje kratak pregled razlika u etiološkim objašnjenjima i manifestacijama delinkventnog ponašanja s ranim odnosno kasnim početkom kroz dvije teorije razvojne psihopatologije – Pattersonove teorije prisile i Moffittine teorije kontinuirane i adolescentne delinkvencije. Ove dvije teorije razlikuju dva razvojna puta delinkventnog ponašanja: onaj s ranim odnosno kasnim početkom. Patterson skupinu s ranim početkom naziva ranim delinkventnima, a Moffitt kontinuiranim; skupinu s kasnim početkom Patterson naziva kasnim delinkventnima, a Moffitt adolescentnim.

U slučaju onih koji rano počinju s delinkventnim ponašanjem, problemi u ponašanju započinju u ranim godinama razvoja, što dovodi do ozbiljnoga delinkventnog ponašanja u razdoblju adolescencije, te naposljetku do kroničnog i cjeloživotnog prijestupništva. S druge strane, oni koji kasno počnu s delinkventnim ponašanjem ne ponašaju se delinkventno sve do razdoblja srednje do kasne adolescencije te oni obično prestaju s takvim ponašanjem u ranim dvadesetim godinama. U pogledu delinkventnog ponašanja s ranim početkom, Pattersonova i Moffittina teorija naglašavaju važnost roditeljskog ponašanja u razvoju ove vrste delinkvencije. Međutim, Moffittina teorija u razvoj ranoga delinkventnog ponašanja uključuje i ulogu bioloških čimbenika, specifičnije neuropsiholoških deficita. Prema Moffitt, neuropsihološki deficiti i narušena obiteljska okolina zajedno, transakcijskim procesom, dovode do razvoja ranoga delinkventnog ponašanja. U pogledu delinkvencije s kasnim početkom, Patterson razvoj ove vrste delinkvencije pripisuje druženju s devijantnim vršnjacima do kojeg dolazi zbog smanjenoga roditeljskog nadzora, dok ga Moffitt pripisuje povećanoj želji za autonomijom koja se javlja u vrijeme adolescencije i druženju s devijantnim vršnjacima.

Ključne riječi: rani/kontinuirani delinkventi, kasni/adolescentni delinkventi, roditeljsko ponašanje, neuropsihološki deficiti, devijantni vršnjaci

UVOD

Antisocijalna se ponašanja mogu definirati kao ponašanja koja su nužno socijalno neprihvatljiva i kojima se krše (ali nije uvjet!) pozitivni pravni propisi (Rutter, Giller i Hagell, 1998). Oblik antisocijalnog ponašanja koje karakterizira kršenje pravnih normi naziva se delinkventno ponašanje i ono je najčešće praćeno ostalim oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja (alkoholizam, skitnja, agresivno ponašanje itd.) (Ajduković, 1988).

Delinkventno ponašanje rezultira ozbiljnim posljedicama za pojedinca, obitelj, zajednicu i cjelokupno društvo. No, unatoč javnoj svijesti o potrebi reduciranja takvog ponašanja, znanstveni je napredak u postizanju toga cilja otežan zato što su mladi koji se ponašaju delinkventno međusobno veoma heterogena populacija. Naime, činjenica je da većina mladih u razdoblju adolescencije počini barem jedno delinkventno djelo, te da je takvo ponašanje privremeno i situacijski determinirano. Tako se u istraživanju Šakića, Franc i Mlačića (2002) pokazalo da je u uzorku od 2 823 adolescenata 77,6% njih iskazalo da je tijekom 1998. godine barem jednom počinilo neko od 9 oblika blažih antisocijalnih ponašanja te da se ta ponašanja mogu pripisati subkulturnom stilu mladih. Međutim, kod malobrojnih takvo ponašanje nije privremeno, nego je ono veoma stabilno i trajno; počinje u predškolskoj dobi, a nastavlja se i u odrasloj dobi.

S obzirom da se pokazalo da je pojava ozbiljnih oblika antisocijalnih ponašanja u dječjoj dobi jedan od najsnažnijih rizičnih čimbenika za razvoj kasnije kronične kriminalne karijere (Loeber i Farrington, 2000), posljednjih je godina dob javljanja delinkventnog ponašanja i povezanost dobi javljanja s perzistentnim delinkventnim ponašanjem središnja tema istraživanja delinkventnog ponašanja u okviru razvojne psihopatologije (Fergusson, Horwood i Nagin, 2000). Za razliku od generalnih teorija kriminala (npr. Gottfredson i Hirschi, 1990), prema kojima su osobe koje se ponašaju kriminalno međusobno homogena populacija, a njihovo ponašanje objašnjivo jednim faktorom ili vrlo ograničenim brojem faktora (Paternoster i Brame, 1997), teorije u okviru razvojne psihopatologije promatraju kriminalnu populaciju kao heterogenu, a njihovo ponašanje objašnjavaju većim brojem faktora. Također, za razliku od generalnih teorija kriminala, teorije u okviru razvojne psihopatologije drže da jedan čimbenik nema isti utjecaj u svim životnim fazama te da je moguć i utjecaj životnih okolnosti na promjene u kriminalnom ponašanju (Paternoster i Brame, 1997).

Nadalje, razvojna perspektiva naglašava procese koji su odgovorni za započinjanje, održavanje te prestajanje antisocijalnog ponašanja tokom vremena. Svjesnost o ovim transakcijskim procesima je vjerojatnije korisnija nego pretpostavka o postojanju generalnih uzroka i korelata maloljetničke delinkvencije, osobito u svrhu usmjeravanja mjera intervencije i javne politike (Brennan, Hall, Bor, Najman i Williams, 2003). Istraživači se u okviru razvojne psihopatologije slažu da postoje najmanje dva tipa delinkvenata na temelju vremena javljanja tog

ponašanja (Klevens, Restrepo, Roca i Martinez, 2000). Ta se dva tipa razlikuju u etiologiji, razvojnom slijedu, prognozi te upućuju na potrebu za različitim strategijama intervencije i istraživanja.

Jedna je teorija koja pristupa delinkventnom ponašanju iz perspektive razvojne psihopatologije Pattersonova teorija prisile (1998). Prema ovoj se teoriji razlikuju dvije skupine delinkvenata, rani i kasni. Rane delinkvente karakterizira rani početak iskazivanja takvog ponašanja, u razdoblju kasnog djetinjstva ili rane adolescencije, dok kasne delinkvente karakterizira početak iskazivanja delinkventnog ponašanja u razdoblju srednje ili kasne adolescencije (Patterson, DeBaryshe i Ramsey, 1990). Pri tome Patterson (1998) u razvoju rane delinkvencije naglašava ulogu obiteljskih interakcija kao ključnoga kauzalnog mehanizma, a u razvoju kasne delinkvencije ulogu "treninga devijantnosti" od strane devijantnih vršnjaka, do kojeg dolazi zbog smanjenoga roditeljskog nadzora.

Druga razvojna teorija koja je u posljednje vrijeme dosta utjecajna na području delinkventnog ponašanja je Moffittina (1993) teorija kontinuirane i adolescentne delinkvencije. Prema toj teoriji kontinuirane delinkvente karakterizira započinjanje s takvim ponašanjem već u djetinjstvu, te kronično i čak cijeloživotno prijestupništvo, dok adolescentne delinkvente karakterizira započinjanje s takvim ponašanjem tek u razdoblju adolescencije i privremena uključenost u kriminalne aktivnosti u razdoblju adolescencije. Kao i Patterson (1998), Moffitt (1993) naglašava važnost roditeljskog ponašanja u djetinjstvu za razvoj delinkvencije s ranim početkom. Međutim, Moffitt u objašnjenje ove vrste delinkvencije uključuje i utjecaj bioloških faktora, točnije neuropsiholoških deficita, koji su prisutni pri rođenju ili neposredno nakon rođenja. Moffittina je skupina adolescentnih delinkvenata prema vremenu javljanja i razvojnom tijeku ekvivalentna Pattersonovoj skupini kasnih delinkvenata. Razvoj ove vrste delinkvencije Moffitt pripisuje povećanoj želji mladih za autonomijom koja se javlja u razdoblju adolescencije, te kao i Patterson, druženju s devijantnim vršnjacima.

Na temelju dosad navedenog, jasno je da između Pattersonove i Moffittine teorije postoje brojne sličnosti, ali i razlike. U ovom će se preglednom radu prikazati ove dvije teorije delinkventnog ponašanja, odnosno razmotrit će se njihova etiološka objašnjenja i manifestacije delinkventnog ponašanja s ranim odnosno kasnim početkom.

Pattersonova teorija prisile

Teorija prisile većinom se temelji na podacima dobivenim u okviru Oregonskog istraživanja mladih (*Oregon Youth Study*; Patterson, Reid i Dishion, 1992). Prvobitni je cilj ovog longitudinalnog istraživanja bio ispitati etiologiju antisocijalnog ponašanja, s naglaskom na konstruiranju mjera prevencije i intervencije u okviru obitelji i škole. U istraživanje su uključene cjelokupne obitelji dječaka četvrtih razreda iz dva okruga koja su imala najveći broj uhićenja učenika

pojedine škole. Uzorak se 1983. godine, kada je istraživanje počelo, sastojao od 206 sudionika: 103 dječaka u dobi od 9 godina (jedna kohorta) te 103 dječaka u dobi od 10 godina (druga kohorta). Podaci su o sudionicima prikupljeni svake godine, i to opažanjem obiteljske interakcije u domovima sudionika, intervjuima te upitnicima koje su ispunjavali ne samo roditelji i dječaci nego i njihovi vršnjaci te učitelji; također, prikupljeni su podaci i na temelju školske evidencije i evidencije suda.

Teorija prisile svrstava se u socijalno-interakcijske teorije koje su drže da se rano antisocijalno ponašanje uči u obitelji kroz interakcije članova obitelji (Patterson, DeBaryshe i Ramsey, 1990). Ključni je mehanizam za razvoj ranoga delinkventnog ponašanja mehanizam prisile, a on se odnosi na uvjetovane reakcije na averzivno ponašanje drugih (Patterson, 2002). S druge strane, ključni je mehanizam razvoja kasne delinkvencije treniranje devijantnosti od strane devijantnih vršnjaka u situacijama kada je smanjen roditeljski nadzor.

Rana delinkvencija

Mehanizam prisile ključan je u Pattersonovoj teoriji. S obzirom da je ovaj proces nesvjestan i automatski vođen, njegovi ga sudionici nisu u stanju dobro opisati. Međutim, opažanja sudionika u njihovim domovima u okviru Oregonskog istraživanja mladih (Patterson, 1998) pokazala su da se on može opisati u četiri koraka: 1) roditelj nameće svoj zahtjev; 2) dijete na zahtjev roditelja odgovara averzivnim ponašanjem odnosno prepiranjem, vikanjem ili zahtijevanjem; 3) roditelj na ovakvo ponašanje djeteta reagira pokušajem smirivanja situacije, odnosno odustajanjem od svog zahtjeva i 4) dijete se prestaje ponašati averzivno, odnosno smiri se. Prema tome, prisilno je ponašanje djeteta kratkoročno funkcionalno zato jer omogućava prestajanje averzivnog ponašanja drugih članova obitelji. Ovaj se proces povremeno odvija u svim obiteljima, dok je u nekim obiteljima znatno učestaliji (Snyder, 1995). Prema Pattersonu (2002), upravo će se djeca iz obitelji u kojima se taj proces učestalo javlja rano početi ponašati antisocijalno. Obitelj u kojem su prisilne interakcije učestale karakterizira neadekvatno roditeljsko ponašanje, točnije oštro i nekonzistentno discipliniranje djeteta, nedostatna pozitivna uključenost u dječje aktivnosti te smanjen nadzor dječjih aktivnosti. Također, pokazalo se da postoje određene varijable koje predstavljaju rizične čimbenike neadekvatnoga roditeljskog ponašanja, pa samim time i učestalijeg javljanja prisilnih interakcija između roditelja i djeteta. Patterson (1986) navodi da su to čimbenici socijalne ugroženosti, odnosno niže obrazovanje roditelja, lošije materijalne prilike i kriminalitet roditelja. U ovakvim obiteljima roditelji nisu dosljedni u primjeni pozitivnih potkrepljenja za prosocijalno ponašanje te efikasnom kažnjavanju devijantnog ponašanja (Patterson, DeBaryshe i Ramsey, 1990), što rezultira brojnim dnevnim prisilnim interakcijama s članovima obitelji. Rezultati istraživanja u kojima su se opažale obiteljske interakcije pokazali su da interakcije agresivnih u usporedbi s neagresivnim obiteljima sadržavaju dulje

ili učestalije epizode prisile. Tako je istraživanje Reida (1986) pokazalo da je 3 – 4 % svih prisilnih epizoda u agresivnim obiteljima dulje od 12 sekundi u usporedbi s 1,5% svih epizoda u neagresivnim obiteljima. Također, Snyder, Edwards, McGraw, Kilgore i Holton (1994) pokazali su da je prosječna duljina prisilnih epizoda u agresivnim obiteljima 1,5 puta dulja nego ona u neagresivnim obiteljima.

Kako se "treening" prisilnog ponašanja djeteta nastavlja, povećava se intenzitet prisilnog ponašanja djeteta i drugih članova obitelji, uključujući negativne naredbe, kritičke primjedbe, zadirkivanje, ponižavanje, deranje i prijetnje koje eskaliraju sve do udaranja. Paralelno s razvojem neposlušnog ponašanja djeteta, prisilne interakcije u obitelji dovode i do nedostatnog razvoja socijalnih vještina kod djeteta.

Osim obiteljske interakcije, Patterson u objašnjenje razvoja ranoga delinkventnog ponašanja uključuje i utjecaj druženja s devijantnim vršnjacima. Doprinos je vršnjaka razvoju delinkventnog ponašanja koje počinje u djetinjstvu često opisan u terminima dvaju razvojnih procesa koja su sekvencijalno povezana kako djeca odrastaju (Snyder i sur., 2005). Prvi se proces odvija u razdoblju osnovne škole. Neadekvatni roditeljski postupci rezultiraju trivijalnim dječjim antisocijalnim ponašanjem, nerazvijenim socijalnim i akademskim vještinama te razvojem antisocijalnih stavova. Polaskom u osnovnu školu djeca postaju izložena velikom broju vršnjaka i novoj okolini u kojoj će njihovo socijalno ponašanje odražavati socijalizaciju kojoj su bili izloženi u svojoj obitelji. Djeca koja nisu usvojila socijalne vještine i koja su neposlušna, agresivna i nekooperativna u svom obiteljskom okruženju najvjerojatnije će se tako ponašati i u odnosima sa svojim vršnjacima. Upravo zbog svog ponašanja takva su djeca često nepopularna i odbačena od strane svojih vršnjaka. Odbacivanje od strane vršnjaka povećava rizik razvoja antisocijalnog ponašanja putem procesa prisile i negativnog potkrepljenja. S obzirom da je školsko okruženje prepuno averzivnih socijalnih događaja, ono pruža socijalne uvjete koji mogu dovesti do ubrzanog oblikovanja, potkrepljenja i pojačanja prisilnog, antisocijalnog ponašanja kod djece koja su već agresivna i neposlušna. Snyder (2002) navodi da je otprilike jedno od svakih 10 ponašanja izmijenjenih među vršnjacima prisilno, te da se averzivni socijalni događaji na školskom igralištu odvijaju prosječno svake 2 minute. Naime, agresivna djeca imaju poteškoća u ispunjavanju osnovnoga razvojnog zadatka s kojom su suočena sva djeca koja tek kreću u školu, a to je naučiti kako se nositi s neslaganjem, natjecanjem i sukobom na način koji potiče pozitivne vršnjačke odnose i prijateljstva. Podaci dobiveni opažanjem pokazuju da će agresivna djeca u usporedbi s neagresivnom češće započinjati ničim izazvanu verbalnu ili fizičku agresiju prema svojim vršnjacima, te da takvo ponašanje kod agresivne djece traje duže. S vremenom i uspostavljanjem negativne reputacije među vršnjacima interakcija agresivne djece s vršnjacima postaje izrazito organizirana oko izmjene averzivnih ponašanja.

Drugi se proces, selektivno druženje s vršnjacima, počinje odvijati u razdoblju osnovne škole (Snyder i sur., 2005). Kako djeca sve više dolaze u kontakte s vršnjacima u školi, na igralištu i susjedstvu, počinju birati svoje prijatelje, i to na temelju toga koliko su im ona slična. Djeca su sklonija druženju s onim vršnjacima s kojima će interakcija rezultirati pozitivnim socijalnim iskustvima i izbjegavati one s kojima će rezultirati negativnim socijalnim iskustvima.

Tijekom osnovne se škole djeca kojoj nedostaju socijalne vještine, koja su agresivna i koja su odbačena od svojih vršnjaka počinju družiti s drugom odbačenom, agresivnom djecom (Snyder i sur., 2005). To se druženje povećava dolaskom u srednju školu. Prijatelji i vršnjaci adolescenata s kojima provode vrijeme služe kao potencijalni modeli, poticatelji i potkrepljivači jedni drugima, tako da njihovo ponašanje s vremenom postaje slično, osobito u odsustvu roditeljskog nadzora ili nadzora druge odrasle osobe. Pattersonova je pretpostavka da uzajamna i pozitivna socijalna potkrepljenja među devijantnim prijateljima i vršnjacima igraju ključnu ulogu u "treningu devijantnosti" odnosno oblikovanju i poticanju antisocijalnog ponašanja. Potkrepljivanje od strane vršnjaka može djelovati tako da direktno oblikuje i potiče devijantno ponašanje kako se ono događa u prirodnom okruženju (npr. vršnjak se smije kada jedno dijete gurne drugo). Također, ono može potaknuti devijantno ponašanje indirektno oblikovanjem i poticanjem razgovora o prijašnjem antisocijalnom ponašanju (npr. kada vršnjak prepričava drugima kako je nešto ukrao itd.) ili o namjerama uključivanja u antisocijalno ponašanje u budućnosti (npr. "*Znam jednog tipa koji prodaje travu i onda se večeras možemo napušiti*"). Vršnjački razgovori pružaju informacije, skripte i verbalno uvježbavanje koje je važno za povećavanje raznolikosti i vještosti u antisocijalnom ponašanju.

Pattersonov je model ranog delinkventnog ponašanja provjeravan u istraživanju Simonsa i sur. (Simons, Wu, Conger i Lorenz, 1994), koje je provedeno na 451. učeniku i njihovim obiteljima u 8 okruga u Iowi. Istraživanje je započeto 1989. godine kada su djeca polazila 7. razred, a pratilo ih se svake godine sve do 2. razreda srednje škole. Svaki je val istraživanja uključivao dva posjeta istraživača sudionicima istraživanja. Prvi se odnosio na prikupljanje podataka pomoću upitnika o obiteljskim procesima, karakteristikama svakog člana obitelji te sociodemografskim podacima. Pri drugom je posjetu, koji je obično bio dva tjedna nakon prvog posjeta, obitelj snimana tijekom nekoliko strukturiranih zadataka interakcije. Istraživanjem su prikupljeni podaci o uhićenju/izrečenim sudskim sankcijama (na temelju samoiskaza), socioekonomskom statusu obitelji, efikasnom roditeljskom ponašanju (putem iskaza djeteta o strogoći roditeljskog discipliniranja, roditeljskom nadzoru, konzistentnosti roditelja u discipliniranju te postavljanju pravila), druženju s devijantnim vršnjacima (putem iskaza braće i sestara te samoiskaza djeteta) te neposlušnom, prisilnom ponašanju djeteta (dobiveno samoiskazom te opažanjem djetetova ponašanja u obitelji). Ovo je istraživanje potvrdilo Pattersonov model ranoga delinkventnog ponašanja, s obzirom da se

pokazalo da neefikasno roditeljsko ponašanje, mjereno kada je dijete polazilo 7. razred osnovne škole, značajno utječe na neposlušno, prisilno ponašanje djeteta u vrijeme kada je ono polazilo 8. razred; ovo prisilno i neposlušno ponašanje naposljetku utječe na izraženije druženje s devijantnim vršnjacima u vrijeme kada je dijete polazilo 8. razred, što je dovelo do uhićenja u 1. razredu srednje škole. Međutim, važno je navesti jedan nedostatak ovog istraživanja, a to je da su autori testirali samo dio Pattersonova modela ranoga delinkventnog ponašanja, s obzirom da u model nisu uključili odbacivanje od strane nedevidijantnih vršnjaka.

Kasna delinkvencija

Za razliku od ranog delinkventnog ponašanja, razvoj delinkventnog ponašanja koje počinje kasno nije toliko određen mehanizmom prisile, uslijed čega i druge posljedice toga ranoga nepovoljnog razvoja izostaju. Prema Pattersonu i Yoergerovoj (2002) kasne delinkvente karakterizira viša razina socijalne kompetencije u odnosu na rane delinkvente, ali niža u odnosu na nedelinkvente. Nadalje, njihove obitelji karakterizira niža razina socijalne ugroženosti nego obitelj delinkvenata s ranim javljanjem, ali viša razina nego obitelj nedelinkvenata. Također, roditelje kasnih delinkvenata karakteriziraju nešto razvijenije vještine u upravljanju obitelji nego roditelje ranih delinkvenata, ali nerazvijenije u odnosu na roditelje nedelinkvenata. U usporedbi s roditeljima ranih delinkvenata, roditelji kasnih delinkvenata više potkrepljuju i razvijaju socijalne vještine svoje djece. Razvijenije socijalne vještine kod ove djece povećavaju vjerojatnost prilagodbe radnim obavezama u mladoj odrasloj dobi, kao i vjerojatnost okončavanja društveno neprihvatljivog ponašanja takvih mladih po završetku adolescencije (Patterson i Yoerger, 2002). Kao i u razvoju ranoga delinkventnog ponašanja, druženje s devijantnim vršnjacima igra ključnu ulogu i u razvoju kasnoga delinkventnog ponašanja. Ovu skupinu mladih ne karakteriziraju narušeni odnosi s nedevidijantnim vršnjacima, nego se njihovo druženje s devijantnim vršnjacima može prvenstveno pripisati smanjenju roditeljskog nadzora u ranoj adolescenciji uslijed javljanja obiteljskih stresora (negativnih životnih događaja koje dožive njihovi roditelji, kao što su razvod, nezaposlenost, ovisnost ili fizička bolest). Tada se ovi mladi počinju više družiti s vršnjacima društveno neprihvatljivog ponašanja, što omogućuje utjecaj treninga devijantnosti. Ovaj je utjecaj treninga devijantnosti na oblikovanje delinkventnog ponašanja dokazan u istraživanju Dishiona i sur. (Dishion, Spracklen, Andrews i Patterson, 1996), u kojem su videovrpcom snimani razgovori 186 adolescentskih dječaka i njihovih prijatelja u laboratorijskom okruženju. Verbalna i neverbalna su ponašanja kodirana u dvije teme (normativno ponašanje i ono kojim se krše pravila). Također i reakcije su kodirane u dvije skupine – smijeh i stanka. Rezultati su pokazali jasne razlike u obrascima izbora tema i potkrepljenja među delinkventnim i nedelinkventnim dijadama. U nedelinkventnim se dijadama češće reagiralo pozitivno na normativni razgovor te je bilo manje smijeha kao odgovor na razgovor kojim se krši pravila. U delinkventnim

je dijadama bio prisutan suprotni obrazac – kršenje je pravila češće bilo pokrepljivano smijehom te su normativne teme rjeđe nagrađivane. U delinkventnim je dijadama smijeh vodio k povećanju razgovora o kršenju pravila. Konačno, delinkventne su se dijade četiri puta više uključivale u razgovor o kršenju pravila nego nedelinkventne dijade. Također, pokazalo se da je kršenje pravila i smijeh značajno pridonijelo izraženijem delinkventnom ponašanju koje je mjereno nakon dvije godine, čak i nakon kontroliranja prijašnje razine delinkventnog ponašanja.

Već je spomenuto istraživanje Simonsa i sur. (1994) potvrdilo i Pattersonov model kasnoga delinkventnog ponašanja, s obzirom da su rezultati pokazali da neefikasno roditeljsko ponašanje u vrijeme kada je dijete polazilo 8. razred utječe na izraženije druženje s devijantnim vršnjacima u vrijeme kada je dijete polazilo 1. razred srednje škole, što je naposljetku dovelo do uhićenja kada je dijete polazilo 2. razred srednje škole. Međutim, ovdje valja napomenuti kako su autori u testiranju postavki Pattersonova modela kasnoga delinkventnog ponašanja uključili varijablu efikasno roditeljsko ponašanje, koje se sastojalo od 4 dimenzije roditeljskog ponašanja, iako bi bilo prikladnije, s obzirom na postavke Pattersonove teorije, uključiti samo dimenziju roditeljskog nadzora.

Moffittina teorija kontinuirane i adolescentne delinkvencije

Moffittina se teorija kontinuirane i adolescentne delinkvencije temelji na podacima dobivenim u okviru istraživanja Dunedin (*Dunedin Multidisciplinary Health and Development Study*; Moffitt, Rutter i Caspi, 2001). Ovo je longitudinalno istraživanje provedeno na uzorku od 1037 sudionika rođenih između 1972. i 1973. godine u gradu Dunedinu na Novom Zelandu. Prikupljanje podataka za svakog sudionika je započelo kada su sudionici imali 3 godine, zatim 5, 7, 9, 11, 13, 15, 18, 21, 26 godina, a posljednje je prikupljanje podataka bilo u dobi od 32 godine. Dakle, za razliku od Pattersonove teorije prisile, koja se zasniva na istraživanjima provedenim na uzorku rizične skupine djece, Moffittina se teorija zasniva na istraživanjima provedenim na uzorku opće populacije.

Kontinuirana delinkvencija

Dok Patterson (1998) u razvoju ranoga delinkventnog ponašanja ključnu ulogu daje obiteljskim procesima, Moffitt (1993) smatra da je početna točka kontinuiranoga delinkventnog ponašanja interakcija neuropsiholoških deficita osobe koji su prisutni od rođenja ili neposredno nakon rođenja s nepovoljnom/kriminogenom obiteljskom okolinom. Pod neuropsihološkim deficitima Moffitt (1993) podrazumijeva mjeru u kojoj anatomske strukture i fiziološki procesi živčanog sustava utječu na psihološke karakteristike kao što je temperament, ponašanje, kognitivne sposobnosti ili sve troje. Moffitt (1993) navodi da su dvije vrste neuropsiholoških deficita povezane s kontinuiranom delinkvencijom: verbalni deficiti i deficiti izvršnih funkcija. U pogledu se verbalnih

deficita pokazalo da dječaci koji iskazuju ozbiljne probleme u ponašanju, osobito oni koji su hiperaktivni i koji iskazuju deficite pažnje, ujedno iskazuju i najveće deficite verbalnih vještina i verbalnog pamćenja, te da je ta grupa konzistentno postizala najniže rezultate na testovima verbalne inteligencije u dobi od 5 godina (Moffitt, 1990). Dječaci koji su se ponašali delinkventno u dobi od 13 godina i koji su postizali niske rezultate na verbalnim testovima vjerojatnije su se ponašali delinkventno u dobi od 15 i 18 godina nego oni koji su pokazivali dobre verbalne sposobnosti (Moffitt, Lynam i Silva, 1994).

Druga vrsta neuropsiholoških deficita koji su povezani s kontinuiranim delinkventnim ponašanjem, deficiti izvršnih funkcija, rezultira poteškoćama u učenju te nemogućnosti usmjeravanja pažnje i impulzivnosti (Moffitt, 1993). U istraživanju White i sur. (1994) prikupljeni su podaci o samokontroli i impulzivnosti 430 mladih iz Pittsburgha. Dvanaest je mjera dobiveno iz više izvora (od majke, učitelja, samog sudionika te opažača) korištenjem više metoda (skalama procjenjivanja, testovima izvedbe prezentiranim računalom, Testom sortiranja karata i opažanjem ponašanja koje je prethodno snimljeno na videovrpcu). Pokazalo se da je linearni kompozit tih mjera impulzivnosti značajno povezan s antisocijalnim ponašanjem, čak i nakon kontroliranja kvocijenta inteligencije, rase i socijalnog statusa. Dječaci koji su se ponašali izrazito delinkventno u dobi od 10 do 13 godina postigli su više rezultate na mjerama impulzivnosti nego njihovi vršnjaci koji se nisu ponašali delinkventno ili oni koji su se tako ponašali privremeno.

Međutim, sama prisutnost neuropsiholoških deficita ne utječe na javljanje kontinuiranoga delinkventnog ponašanja, nego interakcija tih deficita s nepovoljnom obiteljskom okolinom.

Kao što Moffitt (1993) navodi, djeca s ovakvim deficitima često nisu rođena u podržavajućoj obiteljskoj okolini, nego u nepovoljnim/kriminogenim obiteljskim uvjetima, pod kojima se podrazumijevaju lošije materijalne prilike, niže obrazovanje roditelja, kriminalitet roditelja (npr. Moffitt, 1990) te neadekvatno ponašanje roditelja, poput oštrog i nedosljednog discipliniranja (Moffitt, 2003).

Postavke su Moffittine teorije o kontinuiranoj delinkvenciji provjeravane u Piquerovu istraživanju (2001), u kojem je iz većeg uzorka sudionika Filadelfijskoga istraživanja biosocijalnih korelata kriminala (*Philadelphia biosocial correlates of crime study*) izdvojen subuzorak od 207 sudionika koji su do 18. godine počinili barem jedno delinkventno djelo. Ovim se istraživanjem ispitalo koliko porođajna težina, slaba obiteljska struktura, interakcija ovih dviju varijabli te rezultat na Wechslerovu testu inteligencije (koji je u ovom istraživanju predstavljao neuropsihološki rizik) pridonose dobi početka delinkventnog ponašanja, uključenosti u nasilno odnosno nenasilno delinkventno ponašanje, kroničnosti te ozbiljnosti delinkventnog ponašanja. Pri tome su spol i socioekonomski status služile kao kontrolne varijable. Vezano uz početak delinkventnog ponašanja pokazalo se da niska porođajna težina, socioekonomski status te biosocijalna interakcija (odnosno interakcija niske porođajne težine i slabije obiteljske strukture)

značajno pridonose objašnjenju ranog početka delinkventnog ponašanja, što je u skladu s Moffittinom teorijom. Također, pokazalo se da sam rezultat na Wechslerovu testu inteligencije ne pridonosi značajno ranom početku delinkventnog ponašanja, što je opet u skladu s Moffittinom teorijom prema kojoj sami neuropsihološki deficiti ne pridonose objašnjenju delinkvencije, nego interakcija neuropsiholoških deficita s nepovoljnom obiteljskom okolinom.

Na temelju podataka dobivenih u okviru Filadelfijskoga istraživanja biosocijalnih korelata kriminala (*Philadelphia biosocial correlates of crime study*), Piquero i White (2003) su logističkim regresijskim analizama ispitali i doprinos kognitivnih sposobnosti trima dihotomnim mjerama kontinuirane delinkvencije: ranom početku delinkventnog ponašanja, učestalom činjenju delinkventnih djela i činjenju nasilnih kaznenih djela. Pri tome su autori provodili dvije analize: ispitali su prinos kognitivnih sposobnosti ovim mjerama kontinuirane delinkvencije u usporedbi s cijelim uzorkom (adolescentni delinkventi i nedelinkventi) te u usporedbi samo s adolescentnim delinkventima. Kognitivne su sposobnosti, koje predstavljaju neuropsihološki rizik, mjerene dvama testovima: u dobi od 7 i 8 godina mjerene su testom raspona brojeva iz Wechslerova testa inteligencije za djecu, a u dobi od 12 i 14 godina testom postignuća California koji mjeri postignuće na području čitanja, matematike i jezika. Pri tome su kontrolne varijable bile spol djeteta, socioekonomski status, dob majke pri rođenju, majčin bračni status pri rođenju djeteta te broj školskih disciplinskih mjera djeteta.

Rezultati su pokazali da kognitivne sposobnosti značajno pridonose objašnjenju svih triju korištenih kriterijskih varijabli, i to u usporedbi s cijelim uzorkom te samo s adolescentnim delinkventima, što je potvrdilo Moffittinu teoriju prema kojoj su kognitivne sposobnosti važna varijabla koja razlikuje kontinuirane delinkvente ne samo od nedelinkvenata nego i od adolescentnih delinkvenata.

Adolescentna delinkvencija

Moffitt (1993) navodi da adolescentni delinkventi nemaju neuropsiholoških deficita niti su oni odgajani u nepovoljnim obiteljskim uvjetima. Rezultati istraživanja Dunedin pokazali su da su adolescentni delinkventi imali normativnu, ili čak bolju obiteljsku pozadinu od prosječnog novozelandskog djeteta (Moffitt, 2003). Prema Moffittinoj teoriji (1993) adolescentna je delinkvencija rezultat interakcije jaza zrelosti i vršnjačkoga socijalnog konteksta. Pod jazom zrelosti Moffitt (1993) podrazumijeva neugodan osjećaj adolescenata koji se javlja zato jer su oni biološki zreli za određene aspekte života odraslih (npr. uspostavljanje intimnih, seksualnih odnosa sa suprotnim spolom), ali još uvijek nisu socijalno zreli jer se od njih traži da na neki način odgode neke aspekte života odrasle osobe. Primjerice, oni još uvijek ne smiju glasati, piti alkohol i vjenčati se sve dok ne napune zakonski propisanu dob; ostaju financijski i socijalno ovisni o svojim roditeljima, te im se ne dozvoljava donošenje samostalnih odluka. Ipak, oni žele biti

autonomni: žele uspostaviti intimnu vezu sa suprotnim spolom, steći materijalnu imovinu te samostalno donositi odluke. Prema Moffitt (1993) ovaj se jaz zrelosti kod dječaka javlja u dobi između 13 i 15 godina, a u djevojčica i nešto ranije. Drugim riječima, on se javlja u vrijeme puberteta, kada dolazi i do fizičkih promjena zbog kojih mladi postaju još svjesniji ovog neugodnog osjećaja jaza zrelosti. Ta se svjesnost otprilike javlja u isto vrijeme s njihovim ulaskom u srednjoškolsko društvo u kojem dominiraju mladi starije dobi. Stoga, čim mladi počnu osjećati neugodu jaza zrelosti, ulaze u grupu koja se nalazi u tom jazu već 3 – 4 godine i koja je već pronašla neke delinkventne načine nošenja s istim. Također, u to vrijeme adolescenti počinju primjećivati da kontinuirani delinkventi nemaju problema s neugodnim osjećajem jaza zrelosti koji oni doživljavaju. Naime, to zaključuju na temelju toga što se kontinuirani delinkventi, koji su u razdoblju adolescencije već izrazito uključeni u delinkventno ponašanje, upuštaju u ponašanja koje roditelji sigurno ne bi odobrili, zbog čega se čini da oni samostalno donose svoje odluke i žive prema vlastitim pravilima. Upravo zbog toga ovi mladi s osjećajem jaza zrelosti počinju delinkventno ponašanje gledati kao način na koji će postići zrelost, a da bi to ponašanje mogli uspješno imitirati, potrebno je samo da ga promatraju поближе i dovoljno dugo (Moffitt, 2006).

Za razliku od Pattersona, koji razvoju delinkvencije s kasnim početkom značajnu ulogu pripisuje smanjenom roditeljskom nadzoru, Moffitt (2006) navodi da iako su roditeljski nadzor i supervizija negativno korelirane s adolescentnim delinkventnim ponašanjem, smjer njihova utjecaja ostaje nejasan. Odnosno, ta se korelacija javlja zbog želje adolescenata za autonomijom koju će postići delinkventnim ponašanjem i koja ih motivira da izbjegnu nadzoru svojih roditelja (Moffitt, 2006). Kerr i Stattin (2000) potvrdili su ovu Moffittinu pretpostavku s obzirom da se u njihovu istraživanju pokazalo da su adolescenti koji su se ponašali delinkventno aktivno kontrolirali pristup roditelja informacijama o njihovim aktivnostima.

Postavke su Moffittine teorije o adolescentnoj delinkvenciji provjeravane u okviru istraživanja Piqueroa i Brezine (2001), koje se temelji na podacima longitudinalnog istraživanja Mladi u prijelaznom razdoblju (*Youth in Transition*) provedenog na općoj populaciji mladića srednjoškolske dobi. U istraživanju su se, istraživačevom procjenom, prikupili podaci o fizičkoj zrelosti (npr. glasovne promjene, razvoj tijela itd.) mladića u dobi od 15 godina. Također, samoiskazom su prikupljeni podaci o želji za autonomijom mladića, kao i o autonomiji u vršnjačkim aktivnostima. Podaci o delinkventnom ponašanju prikupljeni su 1,5 godinu poslije na temelju samoiskaza. Autori su analizirali doprinos fizičke zrelosti, želje za autonomijom te autonomije u vršnjačkim aktivnostima u objašnjenju delinkventnog ponašanja mladića. Također, analizirali su i prinos interakcije fizičke zrelosti s autonomijom u vršnjačkim aktivnostima te interakcije fizičke zrelosti sa željom za autonomijom u objašnjenju delinkventnog ponašanja mladića. Pri tome su socioekonomski status, rasa i obiteljska stabilnost (odnosno, život s oba ili s jednim

roditeljem) služile kao kontrolne varijable. Rezultati su pokazali da autonomija u vršnjačkim aktivnostima i želja za autonomijom značajno pridonose delinkventnom ponašanju. Također, pokazalo se da i interakcijski učinak fizičke zrelosti i autonomije u vršnjačkim aktivnostima značajno pridonosi objašnjenju delinkventnog ponašanja mladića. Ovaj je nalaz u skladu s Moffittinom pretpostavkom da je vršnjački socijalni kontekst, u kombinaciji s ranom fizičkom zrelošću, važan za razvoj adolescentne delinkvencije. Međutim, autori smatraju da Moffittina teorija precjenjuje značaj interakcije fizičke zrelosti i želje za autonomijom, obzirom da se ona u ovom istraživanju nije pokazala značajnom u previđanju delinkventnog ponašanja.

Delinkvencija ograničena na djetinjstvo

Iako se u originalnom izdanju Moffittine teorije (1993) spominju samo kontinuirani i adolescentni delinkventi, u kasnijim radovima (npr. Moffitt, Caspi, Dickson, Silva i Staton, 1996; Moffitt, Caspi, Harrington i Milne, 2002) autorica napominje da postoji i treća grupa delinkvenata, tzv. *oporavljeni*. Ovu grupu delinkvenata, koji čine 6% od ukupnog uzorka u istraživanju Dunedin, karakterizira stabilno, pervazivno i izrazito delinkventno ponašanje u djetinjstvu te umjereno i nedovoljno izraženo delinkventno ponašanje u adolescenciji da bi ih se moglo svrstati u grupu kontinuiranih delinkvenata. Istraživanje Dunedin pokazalo je da je u dobi od 26 godina 28% sudionika iz ove grupe bilo osuđeno za neko kazneno djelo, od kojih 10% osuda otpada na nasilna kaznena djela (Moffitt i sur., 2002). Od prvog opisa ove grupe delinkvenata u radu Moffitt i suradnika (1996) istraživači su pretpostavljali da je ta grupa zasigurno izložena nekim zaštitnim čimbenicima delinkventnog ponašanja. Međutim, istraživanja npr. Moffitt i suradnika (2002) nisu potvrdila tu pretpostavku, s obzirom da se pokazalo da tu grupu delinkvenata karakterizira nekontrolirani temperament u dobi od 3 godine, te nizak kvocijent inteligencije i nepovoljna obiteljska okolina u djetinjstvu. Nadalje, istraživanje Dunedin (Moffitt i sur., 2002) pokazalo je da pripadnici ove skupine delinkvenata u dobi od 26 godina izraženije nego ostali sudionici iskazuju simptome internaliziranih oblika psihopatologije, poput depresije i anksioznog poremećaja. Za razliku od drugih sudionika istraživanja Dunedin, pripadnici su ove skupine delinkvenata često bili socijalno izolirani: imali su poteškoća pri stvaranju prijateljstava, niti jedan od njih nije stupio u brak, a mnogi su imali dijagnozu agorafobije ili socijalne fobije. Moffittova i suradnici (2002) navode da je moguće da je u ovoj grupi upravo socijalna izolacija odigrala ulogu zaštitnog čimbenika delinkventnog ponašanja. U skladu s tom pretpostavkom, pripadnici ove skupine u dobi od 26 godina nisu bili uključeni u problematična ponašanja povezana s drogom ili alkoholom, za koje Moffitt i suradnici (2002) navode da su to "najviše socijalni" problemi koji su mjereni u istraživanju Dunedin.

Nedelinkventno ponašanje

Moffittina teorija (1993), iako prvenstveno usmjerena na delinkvente, identificira i nekoliko razloga nedelinkventnog ponašanja adolescenata. Prema Moffitt (1993) neki se mladi ne ponašaju delinkventno jer ne osjećaju jaz zrelosti uslijed kasnog javljanja puberteta, zbog čega ne dolazi do motivacije za eksperimentiranjem s kriminalom. U tom su pogledu Caspi i Moffitt (1991) pokazali da se djevojčice koje nisu dobile menstruaciju do 15 godine ne uključuju u delinkventno ponašanje te da one čak iskazuju razinu problema u ponašanju koja je manja od uobičajene u razdoblju adolescencije. Nadalje, Moffitt (1993) kao još jedan razlog neuključivanja u delinkventno ponašanje navodi nemogućnost pristupa antisocijalnim vršnjacima. Tako su, primjerice, mladi koji žive u urbanim sredinama više okruženi i imaju lakši pristup antisocijalnim vršnjacima nego adolescenti koji žive u ruralnim sredinama. Također, mladima može biti uskraćena prilika imitiranja antisocijalnih vršnjaka zbog nekih njihovih individualnih karakteristika koji ih čine neprivlačnima drugim tinejdžerima. Tako su Shedler i Block (1990) usporedili ličnost triju grupa adolescenata: one koji nikada nisu konzumirali droge, one koji su povremeno eksperimentirali s drogama te one koji su ih učestalo konzumirali. Rezultati su ovog istraživanja pokazali da su adolescenti koji su povremeno eksperimentirali s drogama bili najbolje prilagođena skupina mladih u usporedbi s druge dvije skupine mladih u istraživanju. Kao što je i očekivano, oni koji su bili učestali korisnici droge bili su najproblematičnija skupina. Međutim, pokazalo se da niti oni koji nikada nisu probali drogu nisu prilagođena skupina mladih: oni su bili napeti, socijalno izolirani, plašljivi, nisu bili vedri i znatiželjni, pretjerano su se kontrolirali itd. Kako navodi Moffitt (1993), s obzirom da je delinkventno ponašanje tijekom adolescencije normativno, ovakvi provokativni nalazi svakako zahtijevaju pažnju istraživača i upućuju na potrebu za istraživanjima koja bi pomogla u razjašnjavanju je li suzdržavanje od delinkvencije zbilja znak dobre prilagodbe.

Piquero, Brezina i Turner (2005) provjerili su Moffittinu hipotezu o tome da nedelinkventi nisu najbolje prilagođena skupina mladih te da se oni ne ponašaju delinkventno zbog isključenosti iz mreže devijantnih vršnjačkih skupina, a koja je posljedica njihovih individualnih, neprivlačnih karakteristika. Kriterijska je varijabla u ovom istraživanju bila nečinjenje delinkvencije i bila je dihotomne prirode. Pri tome je važno napomenuti da su autori ovu skupinu nedelinkvenata uspoređivali s onima koji su počinili barem jedno delinkventno djelo. Prediktorske su varijable bile druženje s vršnjacima i uključenost u vršnjačke skupine te individualne karakteristike adolescenata. Pri tome su autori uključili nekoliko pokazatelja druženja s vršnjacima i uključenosti u vršnjačke skupine, a koji su dobiveni na temelju samoiskaza: druženje s delinkventnim vršnjacima, druženje s prosocijalnim vršnjacima te učestalost odlaženja na "spojeve". Također, autori su uključili i više pokazatelja individualnih karakteristika dobivenih na temelju samoiskaza: tuga/depresija, privrženost učiteljima, autonomija te fizička zrelost.

Kontrolne su varijable u ovom istraživanju bile majčin nadzor dobiven na temelju procjene adolescenata te spol i rasa. Rezultati su ovog istraživanja donekle potvrdili Moffittinu hipotezu da će mladi zbog svojih neprivlačnih karakteristika biti isključeni iz vršnjačkih skupina. Naime, pokazalo se da izraženije iskazivanje privrženosti učiteljima i izraženiji nadzor majki značajno pridonosi manje izraženom druženju s delinkventnim vršnjacima, dok izraženiji osjećaj tuge i depresije te izraženija fizička zrelost značajno utječu na kontinuirano druženje s delinkventnim vršnjacima. Nadalje, izraženija je autonomija i fizička zrelost značajno predviđjela učestalije odlaženje na "spojeve", dok su izraženija privrženost učiteljima i veći nadzor majke značajno predviđjeli druženje s prosocijalnim vršnjacima.

U pogledu nečinjenja delinkvencije, rezultati su pokazali da izraženija privrženost učiteljima, veći nadzor majki te izraženije druženje s prosocijalnim vršnjacima značajno pridonosi objašnjenju nečinjenja delinkventnog ponašanja. S druge strane, potvrđeno je da su značajni prediktori delinkventnog ponašanja izraženiji osjećaji tuge/depresije, veća autonomija, učestalije odlaženje na "spojeve" te izraženije druženje s delinkventnim vršnjacima. Dakle, ovo je istraživanje donekle potvrdilo Moffittine hipoteze o nedelinkventima. Tako se rezultat o izraženijoj privrženosti nedelinkvenata učiteljima te izraženijem druženju s devijantnim vršnjacima uklapa u Moffittin profil nedelinkventa kao poslušnoga, dobrog učenika koji tijekom adolescencije postaje nepopularan među popularnim, delinkventnim vršnjacima. Međutim, nalaz da delinkvente, a ne nedelinkvente, karakterizira osjećaj tuge/depresije nije u skladu s Moffittinom pretpostavkom da će mladi koji izraženije osjećaju tugu i depresiju biti isključeni iz vršnjačkih skupina te da se oni zbog toga neće ponašati delinkventno.

Delinkvencija s ranim i kasnim početkom

Trajanje i ozbiljnost

Patterson i Moffitt se slažu u tome da će oni koji rano počinju s delinkventnim ponašanjem nastaviti s takvim ponašanjem i u odrasloj dobi, dok će oni koji kasno počinju s takvim ponašanjem, odnosno u adolescenciji, prestati s takvim ponašanjem u odrasloj dobi.

Oregonsko je istraživanje mladih (Patterson i Yoerger, 2002) pokazalo da je vjerojatnost uhićenja u odrasloj dobi za one koji su rano počeli s delinkventnim ponašanjem iznosi .65, dok za one koji su kasno počeli s takvim ponašanjem iznosi tek .29. Većina onih koji su kasno počeli s delinkventnim ponašanjem (71%) odustali su od takvog ponašanja u dobi od 23 godine pa nadalje. Štoviše, iako su oni koji su kasno počeli s delinkventnim ponašanjem činili većinu uzorka u Oregonskom istraživanju mladih, oni su bili tek mali subuzorak kroničnih maloljetnih delinkvenata (23%) i odraslih recidivista (29%).

Također, u već se spomenutom istraživanju Dunedin pokazalo da su da su oni koji su rano počeli s delinkventnim ponašanjem u dobi od 26 godina iskazivali psihopatske crte ličnosti, psihičke probleme, financijske probleme, probleme na poslu, češće su zlostavljali djecu i supružnike, te su češće činili kaznena djela povezana s drogom i nasiljem (Moffitt, 1993).

S druge strane, adolescentni delinkventi su i u dobi od 26 godina činili imovinska kaznena djela te su imali neke financijske probleme. Međutim, oni nisu bili počinitelji ozbiljnih kaznenih djela. Što se tiče razlike u ozbiljnosti počinjenih kaznenih djela između delinkvenata s ranim odnosno kasnim početkom, Patterson i Moffitt se oko tog pitanja ne slažu. Naime, Oregonsko je istraživanje mladih pokazalo da se do 18. godine ozbiljnost delinkventnog ponašanja nije povećala kao funkcija dobi u obje grupe. Naime, radi se o tome da mladi s kasnim početkom delinkventnog ponašanja jednom kada uđu u grupu devijantnih vršnjaka i kada započne trening devijantnosti, stječu širok spektar delinkventnog ponašanja, tako da se naposljetku u dobi od 18 godina po ozbiljnosti ne razlikuju od onih koji su rano počeli s delinkventnim ponašanjem (Patterson i Yoerger, 2002). Točnije, pokazalo se da je otprilike 22% kaznenih djela u obje grupe bilo nasilne prirode, pri čemu je ta proporcija bila konstantna u obje grupe u svakoj točki mjerenja. S druge strane, Moffitt (1993) navodi da se kontinuirani i adolescentni delinkventi razlikuju prema ozbiljnosti počinjenih kaznenih djela. Pri tome su adolescentni delinkventi prvenstveno počinitelji kaznenih djela koja simboliziraju privilegije odraslih ili autonomiju od roditeljske kontrole, poput vandalizma, remećenja javnog reda i mira, zlouporaba sredstava ovisnosti, "statusnih" kaznenih djela poput bježanja od kuće te krađe. S druge strane, kontinuirani su delinkventi počinitelji šireg spektra kaznenih djela, te će oni osim navedenih djela koje čine i adolescentni delinkventi činiti i djela koja uključuju žrtve, poput nasilnih kaznenih djela i prijevara. U vrijeme kada je kohorta iz istraživanja Dunedin (Moffitt i sur., 2002) navršila 26 godina, pokazalo se da se prema samoiskazu delinkventnog ponašanja u proteklih godinu dana adolescentni delinkventi i kontinuirani delinkventi nisu razlikovali prema sudjelovanju u imovinskim kaznenim djelima (npr. prijevara, vandalizam) ili djelima koja se odnose na kršenje pravila (npr. vožnja bez vozačke dozvole, pijanstvo na javnom mjestu), dok su kontinuirani delinkventi češće nego adolescentni delinkventi činili nasilna kaznena djela te kaznena djela vezana uz zlouporabu sredstava ovisnosti.

Spolne razlike

Maccoby (1998) navodi da se spolne razlike u agresivnom ponašanju javljaju već u dobi od 3 godine. Slično tome, istraživanje je Achenbacha i sur. (Achenbach, Howell, Quay, Conners i Bates, 1991) pokazalo da su spolne razlike u agresivnom ponašanju očite već u dobi od 4 ili 5 godina. Što dovodi do tih razlika? Patterson (2002) smatra da se spolne razlike u ranom javljanju delinkventnog ponašanja mogu pripisati različitom utjecaju averzivnog ponašanja skrbnika na dječake i

djevojčice. Naime, radi se o tome da će dječaci vjerojatnije nego djevojčice reagirati negativno na averzivni podražaj, te da su dječaci responzivniji nego djevojčice na negativna potkrepljenja. U situacijama konflikta, dječaci s roditeljem koji se ponaša averzivno će vjerojatnije smatrati prisilu korisnom strategijom za postizanje svojih ciljeva. Shaw i Winslow (1997) su tako pokazali da mjere roditeljske responzivnosti koreliraju s prisilnim ponašanjem djeteta u slučaju dječaka, ali ne i djevojčica, zbog čega autori zaključuju da su dječaci, za razliku od djevojčica, biološki predisponirani na izraženiju responzivnost.

Prema Pattersonu (2002), kod djevojčica postoji jedan zaštitni čimbenik delinkventnog ponašanja. Pažljive su mikrosocijalne analize razmjena reakcija predškolskih i adolescentskih vršnjačkih skupina pokazale da antisocijalni dječaci biraju vršnjake koji će potkrepljivati njihovo antisocijalno ponašanje (npr. Dishion, Andrews i Crosby, 1995). Prema tome, reakcije vršnjačke skupine služe kako bi nadopunile ili čak povećale podršku za neke oblike antisocijalnog ponašanja. U tom pogledu, vršnjaci će muškog spola češće reagirati na agresiju dječaka i s pozitivnim i negativnim posljedicama, dok će se agresivno ponašanje djevojčica najvjerojatnije ignorirati. Također, za svoje će agresivno ponašanje dječaci vjerojatnije nego djevojčice dobiti negativnu povratnu informaciju (*feedback*) od strane učitelja. Ovi su nalazi, naposljetku, slični nalazima istraživanja koja se odnose na reakcije roditelja na agresiju dječaka i djevojčica. U tom pogledu se može spomenuti istraživanje Fagotove i Hagana (1991) u kojem su se opažale reakcije majki i očeva prema dječacima i djevojčicama u dobi od 12 mjeseci, 18 mjeseci i 5 godina. Rezultati su ovog istraživanja pokazali da spol djeteta, a ne vrsta ponašanja, značajno pridonosi objašnjenju reakcije roditelja u djetetovoj dobi od 12 i 18 mjeseci. Odnosno, roditelji su češće pozitivno reagirali kada su se dječaci počeli ponašati agresivno, dok je agresivno ponašanje djevojčica bilo ignorirano, što je za malo dijete vrsta paradigme gašenja ponašanja (Fagot i Hagan, 1991). S druge strane, u djetetovoj dobi od 5 godina vrsta ponašanja a ne spol djeteta značajno je pridonosilo objašnjenju reakcije roditelja. U toj su dobi djeteta spolne razlike u agresivnom ponašanju već ustanovljene, pri čemu dječaci češće iskazuju agresiju nego djevojčice. Naime, veća pažnja usmjerena na agresiju dječaka i ignoriranje kod djevojčica ima izrazit utjecaj na razvoj spolnih razlika u agresivnom ponašanju.

Čini se kao da je agresija djevojčica nefunkcionalna (npr. ima jako malo ili gotovo nikakvog utjecaja na okolinu). Ako se djevojčice nauče ponašati prisilno kod kuće, vršnjaci muškog spola će ih odbaciti i ignorirati njihovo agresivno ponašanje (Maccoby, 1998). Također, Patterson (2002) pretpostavlja da će i vršnjaci ženskog spola odbaciti djevojčicu koja se ponaša agresivno. Za razliku od agresivnih dječaka koji su odbačeni od svojih vršnjaka, ne postoji grupa koja bi primila u društvo djevojčicu koja se ponaša agresivno. Iz ove perspektive, za očekivati je da izrazito antisocijalna djevojčica u dobi od 6 godina nije učestala pojava.

S druge strane, Moffitt (2006) navodi da je etiologija kontinuiranoga i adolescentnoga delinkventnog ponašanja jednaka za dječake i djevojčice. U pogledu kontinuirane delinkvencije, Moffitt (2006) navodi da su dječaci češće nego djevojčice kontinuirani delinkventi, pri čemu taj omjer iznosi 10:1 (Moffitt i Caspi, 2001). Kao razlog tome Moffitt (1993) navodi da djevojčice rjeđe nego dječaci imaju disfunkcije živčanog sustava, težak temperament, kasni verbalni i motorni razvoj, poteškoće u učenju itd. U već spomenutom se istraživanju Piqueroa, kojim su se testirale postavke Moffittine teorije o kontinuiranoj delinkvenciji (2001), pokazalo da spol značajno pridonosi objašnjenju kroničnoga kriminalnog ponašanja, pri čemu su muškarci značajno češće kronični, cjeloživotni prijestupnici nego žene. U pogledu adolescentne delinkvencije Moffitt (1993) navodi da je omjer dječaka naspram djevojčica koji su adolescentni delinkventi gotovo podjednak. Tako je istraživanje Dunedin pokazalo da je omjer dječaka i djevojčica koji su adolescentni delinkventi 1,5:1 (Moffitt i Caspi, 2001). Prema Moffitt (1993), djevojčice se, kao i dječaci, počinju delinkventno ponašati nedugo nakon puberteta, pod uvjetom da su im dostupni modeli koji se ponašaju delinkventno te da pozitivno (nagrađujuće) percipiraju posljedice delinkventnog ponašanja.

Usporedba valjanosti Pattersonove i Moffittine teorije

Od istraživanja koja su uspoređivala etiološka objašnjenja delinkventnog ponašanja kroz Pattersonovu i Moffittinu teoriju svakako treba spomenuti longitudinalno istraživanje Fergussona, Horwooda i Nagina (2000) koje je provedeno na uzorku 900 mladih iz Novog Zelanda. Pri tome su podaci o delinkventnom ponašanju prikupljeni svake godine od 12. do 16. godine sudionika te još jednom u njihovoj 18. godini. Mjere delinkventnog ponašanja dobivene su na temelju samoiskaza mladih i iskaza bliske osobe koju su sami sudionici imenovali, te na temelju službenih podataka dobivenih od policije i suda. Također, prikupljeni su sociodemografski podaci o obitelji (starost i obrazovanje majke, socioekonomski status te životni standard obitelji), kao i podaci o funkcioniranju obitelji (bračni konflikti, životni događaji u obitelji, kriminalitet roditelja te ovisnost o alkoholu i drogama roditelja). Prikupljeni su podaci o ranom javljanju poremećaja u ponašanju i poremećaja pažnje, kao i intelektualnog statusa sudionika (u dobi od 8 godina). Naposljetku, u dobi od 14 do 18 godina sudionici su iskazali u kojoj mjeri se njihovi prijatelji ponašaju devijantno.

Ovo je istraživanje pokazalo da grupu s ranim javljanjem delinkventnog ponašanja karakteriziraju nepovoljniji sociodemografski aspekti obitelji i nepovoljnije funkcioniranje obitelji nego grupu s kasnim javljanjem delinkventnog ponašanja; također, grupu s kasnim javljanjem delinkventnog ponašanja karakteriziraju nepovoljniji sociodemografski aspekti obitelji i nepovoljnije funkcioniranje obitelji nego grupu koja se uopće nije ponašala delinkventno. Ovaj je nalaz u skladu s Pattersonovim (2002) pretpostavkama da obitelj mladih s kasnim javljanjem delinkventnog ponašanja karakterizira niže razina socijalne

ugroženosti nego rane delinkvente, ali viša razina u odnosu na nedelinkvente. Prema tome, ovi nalazi nisu u skladu s Moffittinom (2003) pretpostavkom da adolescentne delinkvente karakterizira bolja obiteljska pozadina nego one koji se uopće nisu ponašali delinkventno. Također, rezultati su ovog istraživanja pokazali da skupinu s ranim javljanjem karakteriziraju više narušeni individualni čimbenici nego skupinu s kasnim javljanjem, dok skupinu s kasnim javljanjem karakteriziraju poljuljaniji individualni čimbenici nego skupinu koja uopće nije iskazivala delinkventno ponašanje, što opet nije u skladu s Moffittinom teorijom, prema kojoj individualni čimbenici nisu značajni prediktori adolescentne delinkvencije (1993). Također, ovo je istraživanje pokazalo da se obje skupine druže s devijantnim vršnjacima; razlika je jedino u tome što oni koji su rano počeli s delinkventnim ponašanjem pokazuju stabilnu razinu uključenosti u društvo devijantnih vršnjaka, dok se kod onih koji se kasno počinju ponašati delinkventno uočava povećanje uključenosti u takvo društvo do 16. godine, te pad u dobi od 18 godine. Ovdje valja napomenuti ključni nedostatak ovog istraživanja, a to je da njime nisu prikupljeni podaci o roditeljskom ponašanju, u smislu discipliniranja, nadzora djeteta te rješavanja problema. Također, nedostatak ovog istraživanja nalazimo i u činjenici što se njime nastojalo samo otkriti mogu li se skupine s različitom izraženosti delinkventnog ponašanja razlikovati prema obiteljskim, individualnim i vršnjačkim varijablama, dok se specifični odnosi među varijablama u predviđanju ranog i kasnog delinkventnog ponašanja specificiranih u Pattersonovoj i Moffittinoj teoriji uopće nisu ispitali.

Drugo je istraživanje koje je uspoređivalo Pattersonovo i Moffittino objašnjenje etiologije delinkventnog ponašanja istraživanje Brennanove i sur. (2003), provedeno na 370 sudionika rođenih u jednoj bolnici u Brisbaneu, Australija, između 1981. i 1984. godine. Pri tome su istraživanjem prikupljeni podaci o agresivnom ponašanju djeteta putem iskazom majke u dobi od 5, 14 i 15 godina djeteta, a u dobi od 15 godina su na temelju samoiskaza prikupljeni podaci o delinkventnom ponašanju. Također, prikupljeni su podaci o nizu bioloških čimbenika: perinatalne komplikacije te komplikacije pri porođaju, bolest majke tijekom trudnoće, problemi u temperamentu dojenčeta, smanjen vokabular u dobi od 5 godina i nizak verbalni kvocijent inteligencije (IQ) u dobi od 15 godina, te neuropsihološki deficiti na dvije mjere izvršnih funkcija u dobi od 15 godina. Socijalni su čimbenici u istraživanju uključivali: procjenu roditelja o njihovu ponašanju prema djetetu, te procjenu djece o ponašanju roditelja prema njima, lošije obrazovanje majke, izloženost konstantnom siromaštvu te velik broj preseljenja. Autori su logističkim regresijskim analizama usporedili doprinos kumulativnih socijalnih i bioloških čimbenika te njihovih interakcija, kao i socijalnih i bioloških čimbenika u dobi od 5 i 15 godina te njihovih interakcija ranom agresivnom ponašanju u usporedbi s adolescentnim agresivnim ponašanjem. S obzirom da se pokazalo da su interakcija spola i kumulativnih socijalnih čimbenika, kao i interakcija spola s kumulativnim socijalnim i kumulativnim biološkim čimbenicima, značajne u predviđanju ranoga agresivnog ponašanja,

autori su proveli analize interakcijskih učinaka kumulativnih socijalnih i bioloških čimbenika posebno za dječake i djevojčice. Pri tome se pokazalo da je interakcija kumulativnih bioloških i socijalnih čimbenika značajna u slučaju dječaka, ali ne i djevojčica. Time ovaj nalaz potvrđuje Moffittinu pretpostavku (1993) o biosocijalnoj interakciji u predviđanju kontinuiranoga delinkventnog ponašanja. Nadalje, s obzirom da se pokazalo da spol nije u interakciji sa specifičnim socijalnim i biološkim čimbenicima (onima mjerenima u 5. i 15. godini), autori su proveli analizu prinosa ovih specifičnih rizičnih čimbenika na oba spola zajedno. Pokazalo se da jedino socijalni čimbenici u dobi od 5 godina i biološki čimbenici u dobi od 15 godina značajno predviđaju rano iskazivanje agresivnog ponašanja u usporedbi s adolescentnim agresivnim ponašanjem; također, pokazalo se da jedino interakcija socijalnih čimbenika u dobi od 5 godina i bioloških čimbenika u dobi od 15 godina značajno predviđa rano agresivno ponašanje u usporedbi s adolescentnom agresijom. Nalaz da socijalni rizični čimbenici u dobi od 5 godina značajno predviđaju rano agresivno ponašanje u skladu je s pretpostavkom Pattersona o važnosti socijalnih čimbenika u ranom djetinjstvu za razvoj delinkventnog ponašanja s ranim početkom. Nadalje, ovo je istraživanje potvrdilo Moffittinu (1993) pretpostavku o postojanju biosocijalne interakcije, ali samo u slučaju socijalnih rizičnih čimbenika u dobi od 5 godina i bioloških rizičnih čimbenika u dobi od 15 godina. Što se tiče adolescentnoga agresivnog ponašanja u usporedbi s neagresivnim ponašanjem, rezultati su pokazali da tek socijalni rizični čimbenici u dobi od 15 godina značajno predviđaju adolescentno agresivno ponašanje u usporedbi s neagresivnim ponašanjem, što je u skladu s Pattersonovom teorijom (1998), koja navodi da kasne delinkvente, u usporedbi s nedelinkventima, karakteriziraju izraženiji čimbenici socijalne ugroženosti obitelji kao i lošije vještine njihovih roditelja u upravljanju obitelji. Naposljetku, istraživanje je pokazalo i da niti jedna interakcija bioloških i socijalnih čimbenika ne predviđa značajno adolescentno agresivno ponašanje u usporedbi s neagresivnim ponašanjem, što je u skladu s Moffittinom teorijom (1993), prema kojoj interakcija bioloških i socijalnih čimbenika pridonosi razvoju delinkvencije s ranim, ali ne i kasnim početkom. Međutim, važno je navesti neke nedostatke ovog istraživanja, a to je da autori nisu prikupili podatke o druženju s devijantnim vršnjacima, kao i to da se ni u ovom istraživanju nije pokušalo otkriti specifične odnose među socijalnim i biološkim čimbenicima.

ZAKLJUČAK

Nijedna teorija koja je dosad konstruirana ne može u potpunosti objasniti ovako kompleksnu pojavu kao što je delinkventno ponašanje. Ipak, svaka pridonosi njegovu razumijevanju i adekvatnom pristupu takvom ponašanju u smislu konstruiranja mjera prevencije i intervencije.

Za razliku od brojnih istraživanja koja su se usmjerila samo na testiranje postavki te Pattersonove ili Moffittine teorije, neka su novija istraživanja (npr. Brennan i sur., 2003) istovremeno testirala postavke obje teorije te upozorila na njihovu komplementarnost i važnost uključivanja prednosti svake od njih u budućim longitudinalnim istraživanjima. Tako primjerice Moffittina teorija kontinuirane i adolescentne delinkvencije može na neki način nadopuniti Pattersonovu teoriju prisile u smislu predviđanja djece koja su rizična skupina za razvijanje prisilnog ponašanja. U tom kontekstu, vjerojatnije je da će djeca sa suptilnim kognitivnim deficitima i teškim temperamentom na roditeljski autoritet reagirati prisilnim ponašanjem. Također, Pattersonova teorija može značajno pridonijeti Moffittinoj teoriji detaljnijim opisivanjem neuspjelih interakcija roditelj–dijete, koje su ključne za etiologiju ranog delinkventnog ponašanja. Ovakav bi pristup istraživanju delinkventnog ponašanja s ranim odnosno kasnim početkom svakako pridonio praksi u pogledu usmjeravanja specifičnih mjera intervencije i prevencije za svaku skupinu delinkvenata.

LITERATURA

- Achenbach, T.M., Howell, C.T., Quay, H.C., Conners, K. i Bates, J.E. (1991). National survey of problems and competencies among four- to sixteen-year-olds: Parents' reports for normative and clinical samples. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 56(3), 1–131.
- Ajduković, M. (1988). Samoiskaz i izučavanje delinkventnog i društveno neprihvatljivog ponašanja mladih u nas. *Penološke teme*, 1–2, 15–37.
- Brennan, P.A., Hall, J., Bor, W., Najman, J.M. i Williams, G. (2003). Integrating biological and social processes in relation to early-onset persistent aggression in boys and girls. *Developmental Psychology*, 39(2), 309–323.
- Caspi, A. i Moffitt, T.E. (1991). Individual differences are accentuated during periods of social change: The sample case of girls at puberty. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 157–168.
- Dishion, T.J., Andrews, D.W. i Crosby, L. (1995). Adolescent boys and their friends in early adolescence: Relationship characteristics, quality and interactional processes. *Child Development*, 66, 139–151.
- Dishion T.J., Spracklen K.M., Andrews D.W. i Patterson G.R. (1996). Deviancy training in male adolescent friendships. *Behavior Therapy*, 27, 373–390.
- Fagot, B.I. i Hagan, R. (1991). Observations of parent reactions to sex–stereotyped behaviors: Age and sex effects. *Child Development*, 62, 617–628.
- Fergusson, D.M., Horwood, L.J. i Nagin, D.S. (2000). Offending trajectories in a New Zealand birth cohort. *Criminology*, 38, 401–427.

- Gottfredson, M.R. i Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford: Stanford University Press.
- Kerr, M. i Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36(3), 366–380.
- Klevens, J., Restrepo, O., Roca, J. i Martinez, A. (2000). Comparison of offenders with early- and late-starting antisocial behavior in Colombia. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 44, 194–203.
- Loeber, R. i Farrington, D.P. (2000). Young children who commit crime: Epidemiology, developmental origins, risk factors, early interventions, and policy implications. *Development and Psychopathology*, 12, 737–762.
- Maccoby, E. (1998). *The two sexes: Growing up apart, coming together*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Moffitt, T.E. (1990). Juvenile delinquency and attention deficit disorder: Boys' developmental trajectories from age 3 to age 15. *Child Development*, 61, 893–910.
- Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674–701.
- Moffitt, T.E. (2003). Pathways in the life course to crime. U: F.T. Cullen i R. Agnew (Ur.), *Criminological theory: Past to present* (str. 450–469). Los Angeles: Roxbury Publishing Company.
- Moffitt, T.E. (2006). Life- course- persistent versus adolescence- limited antisocial behavior. U: D. Cicchetti i D.J. Cohen (Ur.), *Developmental psychopathology: Risk, disorder and adaptation* (str. 570–598). New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.
- Moffitt, T.E. i Caspi, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. *Development and Psychopathology*, 13, 355–375.
- Moffitt, T.E., Caspi, A., Dickson, N., Silva, P. i Stanton, W. (1996). Childhood-onset versus adolescence-onset antisocial conduct problems in males: Natural history from ages 3 to 18 years. *Development and Psychopathology*, 8, 399–424.
- Moffitt, T.E., Caspi, A., Harrington, H. i Milne, B.J. (2002). Males on the life-course-persistent and adolescence-limited antisocial pathways: Follow-up at age 26 years. *Development and Psychopathology*, 14, 179–207.
- Moffitt, T.E., Lynam, D.R. i Silva, P.A. (1994). Neuropsychological tests predicting persistent male delinquency. *Criminology*, 32(2), 277–300.
- Moffitt, T.E., Rutter, M. i Caspi, A. (2001). *Sex differences in antisocial behaviour: Conduct disorder, delinquency, and violence in the Dunedin longitudinal study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paternoster, R. i Brame, R. (1997). Multiple routes to delinquency? A test of developmental and general theories of crime. *Criminology*, 35(1) 49–84.

- Patterson, G.R. (1986). Performance models for antisocial boys. *American Psychologist*, 41(4), 432–444.
- Patterson, G.R. (1998). Coercion as a basis for early age of onset for arrest. U: J. McCord (Ur.), *Coercion and punishment in long – term perspectives* (str. 81–105). Cambridge: Cambridge University Press.
- Patterson, G.R. (2002). The early development of coercive family process. U: J.B. Reid, G.R. Patterson i J. Snyder (Ur.), *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention* (str. 25–44). Washington: American Psychological Association.
- Patterson, G.R., DeBaryshe, B.D. i Ramsey, E. (1990). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist*, 44(2), 329–335.
- Patterson, G.R., Reid, J.B. i Dishion, T.J. (1992). *Antisocial boys*. Eugene, OR: Castalia.
- Patterson, G.R. i Yoerger, K. (2002). A development model for early and late- onset delinquency. U: J.B. Reid, G.R. Patterson i J. Snyder (Ur.), *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention* (str. 147–172). Washington: American Psychological Association.
- Piquero, A. (2001). Testing Moffitt's neuropsychological variation hypothesis for the prediction of life-course persistent offending. *Psychology, Crime & Law*, 7, 193–215.
- Piquero, A. i Brezina, T. (2001). Testing Moffitt's account of adolescence-limited delinquency. *Criminology*, 39(2), 353–370.
- Piquero, A., Brezina, T. i Turner, M.G. (2005). Testing Moffitt's account of delinquency abstention. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 42(1), 27–54.
- Piquero, A. i White, N.A. (2003). On the relationship between cognitive abilities and life-course persistent offending among a sample of African Americans: A longitudinal test of Moffitt's hypothesis. *Journal of Criminal Justice*, 31, 399–409.
- Reid, J.B. (1986). Social interactional patterns in families of abused and non- abused children. U: C. Zahn-Wakler, E.M. Cummings i R. Iannotti (Ur.), *Altruism and aggression: Biological and social origins* (str. 238–255). New York: Cambridge University Press.
- Rutter, M., Giller, H. i Hagell, A. (1998). *Antisocial behavior by young people*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shaw, D.S. i Winslow, E.B. (1997). Precursors and correlates of antisocial behavior from infancy to preschool. U: D.M. Stoff, J. Breiling i J.D. Maser (Ur.), *Handbook of antisocial behavior* (str. 148–158). New York: Wiley.
- Shedler, J. i Block, J. (1990). Adolescent drug use and psychological health. *American Psychologist*, 45, 612–630.
- Simons, R.L., Wu, C., Conger, R.D. i Lorenz, F.O. (1994). Two routes to delinquency: Differences between early and late starters in the impact of parenting and deviant peers. *Criminology*, 32, 247–276.

- Snyder, J. (1995). Coercion: A two-level theory of antisocial behavior. U: W.T. O'Donohue i L. Krasner (Ur.). *Theories of behavior therapy: Exploring behavior change* (str. 313–348). Washington, DC: American Psychological Association.
- Snyder, J. (2002). Reinforcement and coercion mechanisms in the development of antisocial behavior: Peer relationships. U: J.B. Reid, G.R. Patterson i J. Snyder (Ur.), *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention* (str. 101–122). Washington: American Psychological Association.
- Snyder, J., Edwards, P., McGraw, K., Kilgore, K. i Holton, A. (1994). Escalation and reinforcement in mother-child conflict: Social processes associated with the development of physical aggression. *Development and Psychopathology*, 6(2), 305–321.
- Snyder, J., Schrepferman, L., Oeser, J., Patterson, G., Stoolmiller, M., Johnson, K. i Snyder, A. (2005). Deviancy training and association with deviant peers in young children: Occurrence and contribution to early-onset conduct problems. *Development and Psychopathology*, 17, 397–413.
- Šakić, V., Franc, R. i Mlačić, B. (2002). Samoiskazana sklonost adolescenata antisocijalnim devijacijama. *Društvena istraživanja*, 11(2–3), 265–289.
- White, J.L., Moffitt, T.E., Caspi, A., Bartusch, D.J., Needles, D.J. i Stouthamer-Loeber, M. (1994). Measuring impulsivity and examining its relationship to delinquency. *Journal of Abnormal Psychology*, 103(2), 192–205.

Etiology of Delinquent Behavior: Review of Patterson's and Moffitt's Theory of Developmental Psychopathology

Abstract

This paper provides a brief overview of the differences in etiological explanations and manifestations of delinquents with early and late onset through two theories of developmental psychopathology – Patterson's coercion theory and Moffitt's life-persistent and adolescence-limited delinquency theory. According to these two theories, there are two distinct developmental pathways of delinquent behavior: those with early and late onset. Patterson called the group with early onset early delinquents, and Moffitt life-course-persistent delinquents; whereas group with late onset Patterson called late delinquents, and Moffitt adolescent delinquents. In the case of early starters, behavior problems begin in the early years of development; early behavior problems give way to serious juvenile delinquency in the adolescent years, which evolves into a chronic and lifelong offending. Late starters, on the other hand, do not begin offending until middle to late adolescence and they typically desist from delinquent behavior by their early twenties.

Regarding early-onset delinquent behavior, Patterson's and Moffitt's theory emphasize the importance of parental behavior in development of this type of delinquent behavior. However, Moffitt's theory in development of early-onset delinquent behavior adds a role of biological factors, specifically neuropsychological deficits. According to Moffitt, neuropsychological deficits and disrupted family environment work together in a transactional process to produce life-persistent offending. Regarding late-onset delinquent behavior, a development of this type of delinquent behavior Patterson attributes to association with deviant peers that occurs because of reduced parental monitoring, while Moffitt attributes it to increased desire for autonomy that occurs during adolescence and association with deviant peers.

Keywords: early/life-course-persistent delinquents, late/adolescent delinquents, parental behavior, neuropsychological deficits, deviant peers

Priljeno: 26.11.2009.